

Kofi Annan - Magasinet Søndag, DR1

Om ikke at tage det så alvorligt og om at grine højt og tie stille

I 1511 skrev Erasmus af Rotterdam, at "tiden ikke var til alvor", i dedikationen af hans skrift "tåbelighedens lovprisning" til hans ven Thomas More. Jeg vil her forsøge at aktualisere den påstand. Jeg vil se på modsætningsparret: alvor/spøg og på hvordan disse to positioner er forbundne med spørgsmål om selvudlevelse og tilbageholdenhed. Jeg vil med kraka-præntioner, listigt forsøge at tale alvorligt imod alvoren, og at tale højt om at tie stille.

Indledende ord om sammenhængen imellem alvor, vitser, selvudlevelse og ytringsfrihed.

For næsten nylig dannede noget med humor udgangspunkt for en ophedet diskussion om retten til at sige alt. Det var jo var en herlig dobbeltydighed – eftersom et grundlæggende træk ved vittigheden er at bevare en vis form for tavshed, for at bevare en vittigheds effekt. Det er en udbredt sandhed at en misforstået vits sjældent er sjov når den bliver forklaret. Netop når der bliver sagt for meget går det galt. Selvom der som regel er en forklaring kan denne forklaring ikke siges højt, uden at den tilsigtede effekt, altså morskaben, ryger. Med denne pointe i baghovedet, vil jeg forsøge at foreslå en slags aktiv tavshed imod den anspændte moderne diskussion om frit at udtale alt hvad der falder en ind.

Ud af ideen om at kultur, og anden adfærd imellem linierne, er en løgnagtig svøbe om en eller anden indre sandhed, er der opstået en retfærdiggørelse af en kulturløs men dog ærlig bisse, der går og kalder spader for spader, og retfærdigt harmes over alle os der tier stille om alt muligt. Alt muligt, som debatten, angiveligt, "faktisk" handler om. Imod dette ytrings-regime kan det give mening at tie stille og lade forklaringen, samt procent-antallet af indvandrere i danske folkeskoler, hænge i luften i henhold til principperne for en god vittighed. Jeg vil gerne argumentere for en høflig tilbageholdenhed imod denne formodning om, at det den indre bisse tænker, nødvendigvis er det der er sandt.

Imod ytringsdiktaturets krav om at udtale sig om alt det oplagte, og med udgangspunkt i at enhver ytring og al kommunikation er et æstetisk forehavende hvor der uundgåeligt også står en masse imellem linierne, vil jeg forsøge at argumentere for vittighedens tavshed - imod at tage ting alvorligt! Eftersom kommunikation er et æstetisk forehavende - og alvor er baseret på at der kan kommunikeres ligefremt og uæstetisk - så tror jeg ikke at alvor kan bruges til noget i vores bestræbelser på at ytre os om den helt ærlige sandhed. Jeg håber naturligvis på at det dog kan lade sig gøre at ytre sig sandt - og med vittighedens listige – sigen noget uden at sige noget – synes jeg at ane antydningen af en mulighed for at tale sandt og alvorligt på en anden måde end ligefremt. Man kan lidt frejdigt kalde det: en slags alternativ alvor.

Mistro til æstetik - Alvor som usmykket sandhed

Med vittigheden taler man udenom. Det er vigtigt, at det man egentlig taler om, ikke bliver sagt ligeud. Med vittighedens modsætning: Alvoren, må det så være sådan at man gør sit bedste for at sige tingene ligeud, uden forstyrrende mellemlid. Man kender det jo fra den vittige situation, hvor man f.eks. pludselig bliver lidt ubekvem og påkalder sig en pause til at være ligefrem ved at ændre præmisserne til : ” helt alvorligt talt.” At tale *alvorligt talt* er at tale ligefremt om sandheden uden æstetiske omsvøb. Det at tage noget alvorligt handler om, ligesom når vi træder ud af en vittighed, at træde ud af de forstyrrende æstetisk/kulturelle lag og sige tingene ligeud. Alvorsmænd og kvinder er derfor naturligvis noget mistroiske over for æstetiske svinkeærinder, og ønsker sagligheden befriet for udenomsnak – eller nærmere: at saglighed netop er sagligt fordi den ikke er pakket ind i omsvøb.

Ufrivilligt æstetisk

Imedens vittigheden betjener sig af en form for udenoms-snak, betjener vore dages alvorlige sig af en ide om ærlighed og direktehed som nogen gange bliver ufrivilligt grinagtig. Selvom der givetvis ikke er noget at grine af, så kan jeg næsten ikke lade være, når jeg ser hvordan den angiveligt u-æstetiske formidling bliver varetaget ret så æstetisk af journalister der, dog uden at overdrive med for meget æstetisk opfindsomhed, endnu engang ’står lige her, lige nu’, i en klædelig pansret vest. Jeg mener med Erasmus af Rotterdam, og på tværs af tid rum kontinuumet - ikke at Alvoren, i dens nuværende formgivning, er et funktionelt udtryksmiddel til formidling af nutidsmenneskets dramaer. For det meste gør det mig noget utilpas når nogen tager noget meget alvorligt og ser ud på en bestemt meget ”optaget af alvorlige sager” agtig måde. Min utilpashed skyldes ikke den overhængende fare der ofte er anledning til Alvoren (den gør mig også utilpas, men det vil jeg ikke argumentere imod). Den utilpashed jeg taler om, er en utilpashed ved at være vidne til et lidt pinagtigt projekt med at undgå at være æstetisk, samtidig med at det alvorlige udtryk er gennemsyret af æstetik. Det skal netop *se ud* sådan som alvor plejer at se ud for at vi kan tage det alvorligt. Måske er det derfor at Jeppe Nybroe blive nødt til at ”pynte” på de sande billeder for at vi kan acceptere at der virkelig er alvor på færde her. Det alvorlige udtryk er pinagtigt og småsjovt fordi det er et formsprog der ikke vil være ved at det er et formsprog. Der er i alvorlige kredse en udbredt mistillid til æstetiske lag - der vel mestendedels betragtes som overflødig pjank, der blot er lagt oveni i noget essentielt for at lokke og snyde. Derfor går det naturligvis ikke at Alvoren selv er form, da det jo er en dobbeltmoral der undergraver den alvorlige troværdighed.

Voksenlege

Det er ikke blot Jeppe Nybroe og de andre journalister der har besvær med at få formidlet den alvorlige virkelighed igennem blot at holde sig til den ombejlede ligefremhed. Alvorens udtryk forekommer mig med en indre uligefrem selvmosigelse at være nærmest mystisk og besværgende. Det er en mystisk højtidelig alvor der minder mig om at være otte år, og med højtidelig beundring, gentage de voksnes bevægelser og ord i leg. Jeg husker en bestemt leg, hvor jeg altid spillede den voksne, fordi jeg var så god til sådanne højtidelige alvorsbesværgelser, såsom f.eks: ”ronna reagan”. Det var en effektiv besværgelse, trods det at jeg ikke havde begreb om ronna reagans ”ligefremme” betydning. Da jeg var otte år legede jeg alvorslegen i spændt forventning om en dag at forstå og deltage i den virkelighed, som jeg her kun anede. Det er så en forbløffende oplevelse at blive voksen sammen med sin generation, og se at vi, selvom det sådan set er nu, at vi er dem der er med til at definere denne alvor, ved at være dem der er de voksne, stadig blot leger: Måske benytter vi os faktisk mere end nogensinde af disse besværgelser og rituelle alvorsoutfits for at tro på at vi har en plads i virkeligheden. Slipset strammer mere end nogensinde, parfumen skal være karrierefremmende, almindeligvis det faktisk bare er, vores gamle klassekammerater vi skal til jobsamtaler og AF-møder med, og vores gamle venner der går i krig og skyder folk. Ved at iføre os stereotype symboler på alvor påtager vi os en æstetisk konstruerede realitet imod en postmoderne kvalmeangst for at vi er holdt op med at findes. Fordi alvoren, selvom den ikke vil være det, i så høj grad er en måde at se ud på, en æstetik, føler jeg mig som otte år igen, og som en del af en voksen-leg. Igennem en række stereotype symboler på alvor, foregives det at man kan udtrykke virkeligheden almindeligvis det faktisk mere er et desperat forsøg på at være virkelig overhovedet.

Stop en halv

Her må jeg jeg lige stoppe op og minde mig selv om at jeg ikke er ude i det ærinde at afsløre vores alvor som æstetik og afdække hvad der foregår imellem linierne. Jeg er vel nærmere ude i det ærinde at forsøge at tænke alt det mellem linierne med ind i vores forsøg på at tale om verden. Det gør f.eks ikke noget at slipset strammer hvis man kan få det til at stramme uden påståelig ligefrem alvor. Egentlig tror jeg jo ikke det kan lade sig gøre at træde ud af det æstetiske. Idet man forsøger at kommunikere er man uundgåeligt indblandet i det. Det er nok rigtigt, at det æstetiske, og alle dets usagte betydninger, ofte skaber nogen uklarhed, men jeg tror ikke det kan måle sig med den forvirrende uklarhed i det alvorlige ønske om ligefremhed, der ender med at blive en æstetisk suppedas af moderne desorienteret omkring hvad der virkelig er, hvad man virkelig mener og hvad virkelighed er. En desorienteret som somme tider leder til den lidt absurde konklusion: at virkeligheden ikke findes. Det æstetiske lag kan ikke slukkes, og skulle man få den ide at man ville forsøge at afhjælpe vores moderne alvorsproblemer, og vores problemer med at få sagt *tingene som de er*, ville det nok være nødvendigt at tænke det æstetiske grundvilkår ind i det.

Ud med det indre - Det sande indeni

Tingene som de er, har der jo været mas med siden gamle dage. Alligevel står vi med en kultur hvor det at sige dem, tingene altså, som de er, er en pligt som selv børn og fulde folk med største selvfølgelighed kan påtage sig. Men det kan naturligvis ikke bare være så let. Som tidligere nævnt tror jeg at alvorens maxime om *at sige tingene lige ud* har noget at gøre med et levn fra noget med at søge den ombejlede frihed ved

at udleve en eller anden form for u-undertrykt selv. Det er klart at der er ting ved ens natur der er holdt tilbage af etiske årsager. Der er ganske givet også noget der igennem tiderne er fejlagtigt holdt tilbage pga. forældede tankesæt, stive dogmer, og hysterisk retsindighed. Heraf er der naturligvis retmæssige grunde til at mistro kultur og mellemlinielige vaner og imod disse har man fået den ide at udleve visse ikke accepterede tilbageholdte drifter. Fordi vores begreb om alvor har noget at gøre med at "sige tingene ligeud" er det blevet en særlig dyd at kunne udleve sådanne tilbageholdte drifter, eller at kunne udtale det ikke accepterede, hvis man vil tages alvorligt – Det er der mange der vil. Tag f.eks. *erhverslivet*. De har især adopteret visse selvfølgeligheder fra disse komplicerede frihedsbestræbelser og omsat dem til letforståelige restprodukter såsom "personlig udvikling", "type-forståelse" og så videre. I takt med selvudlevelsens sejrsgang i alle mulige aspekter af menneskelivet synes ideen om drifterenes frigørelse og selvets udlevelse at antage dystopisk totalitære træk. Vores indre selv er den bydende sandhed, og samfundets krav om fuldstændig ærlighed kan få enhver til at gå i fælden og ryge ud af spillet, dømt for Det er faktisk sådan at det er antaget at det er sider ved ens personlighed som man hykler og løgnagtighed. På et tidspunkt var det f.eks. vældigt moderne for en arbejdsgiver i en jobsamtalsituation at bede medarbejderen om åbent at erkende og berette om sine svage sider, hvilket endvidere er blevet udvidet med personlighedstests designet til at finde frem til nye overraskende sider af en selv, for at fastslå om der er sammenhæng imellem den urokkelige indre sandhed og ens eget muligvis konstruerede selvbillede.

Stereotype sandheder

Men det er naturligvis aldrig til at være helt sikker på at man er nået helt derind i sig selv som man skal. Nu hvor den diffuse ide om selvudlevelse er blevet til et socialt pres, og en karriere-nødvendighed, så skal man jo helst have nogle resultater at vise frem, så man kan formidle at man rent faktisk har været der. Måske er det på baggrund af den usikkerhed at der er opstået en kedsommelig cocktail af stereotype kapitalistiske og naturlige drifter som man støder ind i, derinde i selvets dybder. Det er klart at det er svært at være sikker på at man nu er "rigtig" udlevet. Det er som om den usikkerhed har skabt en slags checkliste af "issues" man skal have "dealt" med på vejen derind til de inderste dybder. Det kunne være rart hvis man kunne genopfinde selvaflklaringsprojektet i en ny form og undgå de efterhånden stereotype billeder der beviser at man virkelig har gang i noget med det inderste dybe selv. Dette patenterede "indre selv" fratager os retten til vores eget allerhemmeligste, og giver os i stedet en sær social pligt til at udleve dette nærmest patenterede billede af *indre selvhed*. Jeg synes vi bør tildele os selv retten til at holde det for sig selv og lade være med at udleve det, f.eks. hvis man opdager at man er en værre starut. For det er som om at man har mistet den ret. Det der startede som et sjælens og drifternes frigørelsesprojekt er endt som et værktøj for en magt over vores tanker, og en pligt til at fortælle om dem til enhver som spørger.

Ud med sproget – politisk korrekthed og ytringspligt

I det selvudlevede samfund kan man desarmere ytringer, og kalde dem usande, med henvisning til at man nok bare ikke er helt selvudlevet nok til at sige det man virkelig mener. Mistænkeliggørelsen af det politisk korrekte er netop en sådan social tankekontrol, hvor man, insinuerende afkræver folk at sige det de *rent faktisk* tænker, hvilket man formoder er noget andet end det de siger. Almindelig hverdagsteori om korrekthed, har angrebet de politisk korrektes kontrollerede tavsheder for at lyve om

virkeligheden ”sådan som den faktisk ser ud”. Men denne ”faktiske virkelighed” synes jeg er en underlig populærversion af en psyko-analytisk fortrængningslogik. På samme måde som man i en sådan version af det psykoanalytiske har nogle sande ting på færde inde i det fortrængte, så lyder kritikken af den politiske korrektheds også på, at det der er gemt væk i samfundet er det der indeholder en eller anden form for sandhed om netop samfundet. Der er en lang historie af afsløringer til gavn for samfundet at læne sig op ad hvis man har det synspunkt. Der er ganske givet en del tvangstanker, og indfald der kunne have gavn af at komme frem i lyset, men når det er sagt, mener jeg, at der naturligvis også er ting der kunne trænge til at blive fortrængt eller tilbageholdt. Min anledning til at tale for stilheden er netop denne følelse af at være blevet udsat for en grov krænkelse af mit privatliv, idet selv mine inderste tanker kan udsættes for en sådan selvretfærdig insinuerende granskning. Selvet er ganske givet en rodet affære, og der er forpligtelser og ting at arbejde med samt granskningsværdige emner, men det forekommer mig at forestillingen om forpligtelser til at udråbe hvad jeg finder der er på færde i min sjæl, har skabt en forestilling om at jeg potentielt lyver igennem alt det jeg ikke siger. At hvis jeg ikke siger noget, så er det *det jeg ikke siger*, som jeg egentlig mener. Den forestilling er en byggesten i den noget konfuse, men muligvis også sommetider relevante ide om at man lyver når man er politisk korrekt. *Muligvis relevant* fordi det er et centralt element i det politisk korrektes ide, at lave om på den måde, man har konstrueret verden sprogligt på, ved at ændre sproget så man får en ny og mere hensigtsmæssig konstruktion. Men at det man selv finder på, skulle være mere løgnagtigt end indgroede vaner - det kan jeg ikke være enig i.

Pligt til at udtale sig

Diskussionen om det politisk korrekte handler vel om at der er nogle der føler, at det politisk korrekte sprog udøver en urimelig magt over deres ret til at ytre sig. Hvis jeg skulle finde et sted at udpege den urimelige magt i dag, ville det dog ikke være i den politisk korrekte tilbageholdenhed. Det ville snarere være i samfundets forventning til mig om at ytre mig – frigøre mig – overskride min moral til samfundets og dets udviklings bedste. Det er den lære der udgår fra statsmagten, fra lederkurserne, fra ”kvinde lær at sige fra og bliv din egen chef” - kurserne. Det forventes at jeg inderst inde synes grimme ting, og hvis ikke jeg siger grimme ting er det ikke fordi jeg ikke er sådan, men fordi jeg holder dem tilbage. Enhver kan risikere at blive stedt for en selvudnævnt og selvretfærdig undersøgelseskommission, der skal vurdere, om de har udøvet samfunds-undergravende selvcensur.

Dette pligtskyldigt selvudlevede selv kan måske en dag kan befinde sig i en situation med en række fundamentalistiske fritænkere på magten, der insisterer på at vi højt udtaler alt hvad der falder os ind, inden vi ødelægger det hele ved at tænke os om eller endnu værre - kommer til at tænke på andre. Det er en kamp imod hyklerisk godhed, for en sund stærk og ærlig mennesketype fri for kultur, høflighed og andet raffineret hykleri. For et sådant ur-selv er enhver ide om at behandle andre mennesker ordentligt, eller at sætte sig ud over sin angivelige menneske-natur naturligvis rent hykleri og kvindagtig svaghed som man ikke kommer til tops i erhvervslivet med. Jeg vil gerne tale for den menneskelige mulighed for at overskride sig selv - tage lidt fri fra sin egen skidne natur – og med lidt passende hårdt arbejde der bekræfter oprigtigheden, bringe sig i overensstemmelse med det man gerne vil være, snarere end noget de ikke kan lade være med at være. Det er wannabe’ens manifest, og jeg hylder hermed wannabeens kiksede bestræbelser.

Ret til ikke at udtale sig

Jeg håber at jeg har gjort mine indvendinger imod alvorens ”sigen tingene ligeud” tydelige. Det er måske lidt banalt at forsøge at afløse alvorens ikke duelige ligefremhed og det selvretfærdige magtanliggende i det indre selv med det der ligner en lidt barnlig tavshed. For at fastholde et ønske om at kunne tale sammen om verden, synes jeg at jeg bliver nødt til at pege i en anden retning end nu. Jeg peger på muligheden af at tale uden at sige noget. Jeg ønsker at fastholde min tro på muligheden for at tale om verden samtidig med at der findes tvivl - om hvem man selv er, hvad der er helt rigtigt, og hvad man skal tage alvorligt. Jeg tror man kan sige meget, ved ydmygt at tale udenom. Jeg prøver at tale (og tie) for vittighedens udenomssnak. Snak som ikke er særlig ligefrem, men heller ikke u-ærlig. Som i en ægte vittighed vil jeg forsøge at undgå at sige for meget. Jeg ved selvfølgelig at det ikke bare er tom tavshed. Som i vittigheden er der naturligvis en forklaring. En forklaring som blot ikke kan siges, ikke bare fordi man holder den for sig selv, men måske også fordi man ikke er helt sikker på andet end at den findes.

I 1998 udgav den britiske kunstner Jonty Semper lydværket ”Kenotaphion”, en samling af stilheder. Stilheder der var optaget på højtideligholdelsen af *Armistice Day*, en årlig tre minutters stilhed, der siden 1919 er blevet holdt i England for at mindes de der faldt i første verdenskrig. I forbindelse med udgivelsen af disse stilheder håbede Adrian Gregory, i sin tekst om værket, netop på, at stilheden kunne gøre en forskel. Sammen med Dr. Adrian Gregory, og Jonty Semper, vil jeg håbe på at potentialet i tavshed endnu ikke er et overstået kapitel.

“once again a receptacle into which a diverse range of meanings can be poured. In 1995, I observed a small and spontaneous protest outside the gates of King’s College in Cambridge. The students involved carried a banner protesting the arms trade. They reverently observed the silence whilst bearing witness for peace. The spirit in which they did so would have been familiar in the 1930s. Perhaps the transformative power of silence is not yet finished.”

Dr. Adrian Gregory, tekst til “Kenotaphion”

Denne tekst er en del af et større kompendium af udenomssnak om projektet: ”Cabaret of War”. Kompendiet udkommer i foråret 2008. Indtil da kan jeg kort resumere at Cabaret of War var en teatralisk opførelse af en samling af vittigheder fra omkring 80 krigsfilm...(Tag i øvrigt også at se mere på www.realpolitik.dk)

